

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/344322244>

Salt Liberal İktisat Anlayışının Vergilendirmeye Bakış Açısı: Vergi Adaleti Üzerine Bir Değerlendirme

Chapter · September 2020

CITATIONS

0

READS

691

1 author:

Mutlu Yoruldu

Balıkesir University

58 PUBLICATIONS 73 CITATIONS

SEE PROFILE

**KAPİTALİZMİN KRİZLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİNE
İLİŞKİN YENİ YAKLAŞIMLAR**

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yavuz ÇAMLI

Hiperyayın 689
Araştırma- İnceleme

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yavuz ÇAMLI

Genel Yayın Yönetmeni
Hatice BAHTIYAR

Mizanpaj
Senem ILGIN

Kapak Tasarım
Kenan TEMİZEL

Yayıncı Sertifika No: 16680

ISBN: 978-625-7845-39-7
e- ISBN: 978-625-7845-40-3

1.Baskı: İstanbul, 2020

Copyright© Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın telif hakları, 5846 sayılı yasanın hükmüne göre, kitabı yayımlayan Hiperlink Eğitim İletişim Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yavuz ÇAMLI'ya aittir. Yayıncının ve yazarın izni olmaksızın elektronik ve mekanik herhangi bir kayıt sistemi veya fotokopi ile çoğaltılamaz, kopyalanamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

*Kitap içerisinde yer alan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
Yayınevi uluslararası bir yayınevidir.*

Kapitalizmin krizlerinin çözümlenmesine ilişkin yeni yaklaşımlar / ed. Ahmet Yavuz Çamlı.
- İstanbul: Hiperyayın, 2020.

236 s.: grf., tbl., şkl.; 21 cm. — (Hiperyayın; 689)

Kaynakça bölüm sonlarındadır.

ISBN: 978-625-7845-39-7-e-ISBN: 978-625-7845-40-3

1. Ekonomi teorisi 2. Kapitalizm I. Eser adı II. Dizi

HB501 .K37 2020 330.122 KAP 2020

Baskı-Cilt: Mikyas Basım Yayın Matbaacılık **Sertifika No:** 35532

GENEL SATIŞ PAZARLAMA VE YAYINEVİ
Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık San. Paz. ve Tic. Ltd. Şti.
Tozkoparan Mah. Haldun Taner Sok. Alparslan İş Merkezi
No: 27 Kat: 6 D: 21 Merter- Güngören / İstanbul
Telefon: 0212 293 07 05-06 Faks: 0212 293 56 58
www.hiperlink.com.tr / info@hiperlink.com.tr

SALT LİBERAL İKTİSAT ANLAYIŞININ VERGİLENDİRMEYE BAKIŞ AÇISI: VERGİ ADALETİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Mutlu Yoruldu*

Giriş

Kapitalizmin kavramsal olarak ortaya çıkışı Batılı toplumlarda feodal yönetim anlayışının sona ermesinden sonra olmuştur. Kelime kökeni olarak “Capital” den yani “sermaye” kelimesinden türemiş olan kapitalizmin; sermayeye dayalı veya sermaye sahiplerinin üstünlüğünün kabul gördüğü ekonomik, siyasi ve sosyal düzen kurgusunu temsil ettiği ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle, toplumlardaki zengin ve yoksul ayırımının keskin olduğu, ekonomik, siyasi ve sosyal yönlerden her türlü avantajın toplumu oluşturan zengin kesimin lehine olduğu ve bu kesimin ayrıcalıklı kabul edildiği bir sistemi belirtmektedir. Kollektivistliğin yerini bireyselciliğe bıraktığı, özgürlük ve özel mülkiyet kavramlarının “sermaye” sahiplerinin yararına dizayn edildiği ve akılcılığı hedefleyen bir kurumsallaşma düzenini sağladığı söylenebilir. Liberal iktisat anlayışı da bu özellikleri koruyan ve geliştirmeye çalışan bir iktisadi düzen anlayışı olarak diğer bir ifadeyle kapitalizmin bir ürünü olarak algılanabilir. İktisadi bir düşünce akımı olan ve temelini François Quesnay tarafından “Klasik İktisat Okulu” ile atıldığı bilinen liberal veya klasik iktisat öğretisi; piyasa temelli ve devlet tarafından herhangi bir kısıtlamanın ve müdahalenin kabul görmediği bir akım olarak iktisat tarihindeki yerini almıştır. Bireysel iktisadi faydanın toplumsal iktisadi faydaya tercih edildiği, rasyonel bireyciliğin merkeze oturtulduğu ve özel mülkiyet hakkı ve teşebbüs özgürlüğü kavramlarının temel ilkeler olarak benimsendiği liberal iktisat anlayışının dünya ekonomisinde yayılmasını ve

---

* mutlu.yoruldu@gmail.com.

benimsenmesini ise klasik iktisadi düşünürlerden Adam Smith sağlamıştır. Smith 1776 yılında “milletlerin zenginliği” isimli kitabıyla liberal iktisadi öğretinin kuramsal ve ilkesel çerçevesini çizmiştir. Kuramsal yaklaşımında devletin piyasaya asli görevleri olan savunma, güvenlik ve adalet fonksiyonları dışında müdahale etmemesi gerektiğini, devletin regülatif rolünün asla kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır. Dolayısıyla devlet bu hizmetler dışında herhangi bir harcamada bulunmayacak ve bu nedenle de piyasadaki vergi talep edemeyecektir. Devletin asli ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için de piyasadaki az bir vergi talep etmesi meşru kabul edilmiştir. Piyasadaki az alınacak olan verginin nasıl ve hangi koşullarda alınması gerektiğine dair olarak “vergileştirme ilkelerini” ve bunların bir parçası olan “ödeme gücü yaklaşımı”ni öne sürmüştür. Bu iktisadi anlayış dünya genelinde 1929 yılına kadar çeşitli biçimlerde uygulanagelmıştır. 1929 yılında dünyada yaşanan büyük buhran, liberal iktisadi felsefenin sorgulanmasına ve yeni bir iktisadi anlayış arayışının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1929 bunalımı ile birlikte liberal iktisat anlayışı çökmüş, yerini John Maynard Keynes tarafından modellenen “Keynesçi İktisat Anlayışı”na bırakmıştır. Keynesyen düşünce ile birlikte hem devletin piyasa içerisindeki rolü hem de bunun bir kısmını oluşturan vergileştirme anlayışına ilişkin düşünceler ciddi anlamda değişikliğe uğramıştır. Vergileştirmeye karşı bakış açısı ve dolayısıyla vergi adaletini sağlama biçimleri hususlarında değişikliklerin yaşandığı ve bir daha asla salt liberal politikaların benimsenemeyeceği düzen böylelikle kurulmuş olmaktadır. Bu çalışmada liberal iktisadi öğretinin vergileştirme anlamında bakış açısı ve vergi adaletini tesis etmedeki temel ilkeleri ile birlikte salt liberal iktisadi anlayışının yıkılmasından sonra vergileştirmeye karşı ve vergi adaletini tesis etmeye ilişkin bakış açıları karşılaştırmalı olarak ele alınarak bir sentez sunulmaya çalışılmaktadır.

LİBERAL İKTİSADİ DÜŞÜNCE

Liberal iktisadi düşüncenin temelleri 18. yüzyılda tarıma ve toprağa dayalı bir üretim felsefesi ile birlikte serbest piyasa anlayışını merkez edinmiş olan “fizyokrası”nin ortaya çıkması ile atılmıştır. Fizyokrasinin kurucusu ve öncüsü olan Fransız düşünür François Quesnay, toplumların zenginliğinin kaynağını kıymetli madenler olarak gören merkantilizme ve dolayısıyla devletin piyasaya müdahalesine bir tepki olarak bu akımı geliştirmiştir. Quesnay “ekonomik tablo” ismini vermiş olduğu bir modelleme geliştirerek öğretisinin ilkelerinden bahsetmiştir. Fizyokrası; modern iktisat anlayışının gelişiminde ilk sistemli iktisadi düşünce akımı olarak kabul edilmektedir (Ağdemir, 2019, s. 164). Fizyokrasinin temel iktisadi ve mali savlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- Piyasada doğal bir düzen mevcuttur. Bu doğal düzende piyasa kendini kendine işleyebilmekte ve üretim faktörleri veya toplumsal sınıflar arasında üretilen hâsıla adil biçimde dağılmakta ve kaynaklar tam ve etkin kullanılmaktadır.
- Piyasa etkin biçimde işlediği için herhangi bir dış müdahaleye diğer bir ifadeyle devletin piyasaya müdahalesine gerek yoktur. Olası bir müdahale işleyen bir çarkı bozucu niteliğe sahip olacaktır.
- “Laissez faire, laissez passer” (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) ilkesi ortaya atılmıştır. Bu ilke ile serbest piyasa ekonomisine vurgu yapılarak uluslararası serbest ticaretin uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.
- Toplumların zenginlik kaynağı tarım yani topraktır. Toprak ekonomi açısından katma değer oluşturur. Üretim çeşitliliğine imkân tanır ve işlendikçe daha üretken hale gelir. Diğer sektörler topraktan elde edilen ürünleri işlemektedirler.
- Devlet sadece piyasanın işleyebilmesi için adalet ve savunma hizmeti gibi koruyucu fonksiyonları yerine getirmelidir.

- Devletin görevleri sınırlandırılmış olduğundan toplumdan vergi almamalıdır. Vergi alması gerekiyorsa “tek vergi sistemi” anlayışını benimsemeli ve sadece tarım üzerinden vergi almalıdır. Çünkü ekonomide hammaddeyi sağlayan kaynak sektör tarımdır.
- Tarım kaynak sektör olduğundan diğer alanlardan alınması gereken vergiler tarıma yansıtılmış sayılacağından tarım sektörünün vergilendirilmesi ile tüm sektörler vergilendirilmiş kabul edilecektir.
- En az üretim girdisi (hammadde) ile en çok çıktının (ürünün) elde edilmesi amaçlanmaktadır. Üretime yani arza dayalı bir ekonomi modeli benimsenmiştir.
- Devletin borçlanması da piyasaya bir müdahale niteliği taşıyacağından devletin borçlanmasına karşı çıkmışlardır.

Liberal iktisadi akımın öncüsü ve savunucularından olan Adam Smith, François Quesnay ile tanıştıktan sonra ciddi manada onun iktisat felsefesinden etkilendiği için onun fikir ve düşüncelerini savunarak piyasa eksenli görüş ve düşüncelerini taşımıştır. Liberal veya klasik iktisadi akım ise fizyokrasinin ekonomiye dair temel ilkelerini savunmakla birlikte bu düşünceyi geliştirmiştir. İngiliz iktisatçı olan liberal iktisat politikalarının öncüsü kabul edilen Adam Smith, piyasaların serbest işleyişinin sonucu olarak milletlerin zenginliğinin ortaya çıkacağını savunmuştur (Kirmanoğlu, 2014, s. 19). Adam Smith 1776 yılında yayımlanmış olan “milletlerin zenginliği” kitabı ile liberal iktisadi akımın temel ilke ve görüşlerinden bahsetmiştir. Liberal iktisadi akımın savunduğu ekonomiye dair iddialarını aşağıdaki gibi özetlemek ve sıralamak mümkündür.

- Piyasada “görünmez el” vardır. Bu görünmez el sayesinde piyasada herhangi bir aksaklık ortaya çıkmamakta ve piyasa kendiliğinden işlemektedir. Fizyokrasideki “doğal düzen” veya “doğal hukuk düzeni” kavramı burada “görünmez el” adını

almıştır. Söz konusu görünmez el de piyasadaki arz ve talep dengesine bağlı olarak oluşan “fiyat mekanizması”dır.

- Ekonomide sürekli bir “tam istihdam” durumu vardır. Diğer bir ifadeyle piyasadaki üretim faktörleri tam ve etkin biçimde çalıştırılmakta ve kullanılmaktadır. Eksik veya aşırı istihdam olasılıkları göz ardı edilmektedir.
- Piyasadaki ücret ve fiyatlar tam esneklerdir. Ücretlerin esnek olması sebebiyle “işsizlik” olgusu ortaya çıkmamakta, fiyatların esnek olması sebebiyle her üretilen mal ve hizmet kolaylıkla satılabilmektedir.
- Her arz kendi talebini oluşturur. Say veya Mahreçler Kanunu olarak ifade edilen bu yargı; arz yönlü bir düşüncenin sonucudur. Piyasada piyasa için üretilen her mal ve hizmet satılabilmektedir.
- “Laissez faire, laissez passer” (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) ilkesi burada da geçerliliğini korumaktadır.
- Devlet sadece asli görevleri olan savunma, güvenlik ve adalet fonksiyonlarını yerine getirmelidir. Piyasanın işleyişine hiçbir biçimde karışmamalı ve müdahalede bulunmamalıdır.
- Liberal iktisadın Savucularından olan Paul Samuelson’a göre; devlet asli görevlerinin yanında esasen piyasa tarafından üretilmesi ve sunulması gereken eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz üretilmesi ve sunulması durumunda, devlet “tamamlayıcı” rol üstlenerek söz konusu hizmetleri üretip sunabilir.
- Devletim hizmet fonksiyonları asli görevleri ile sınırlandırıldığından devlet az kamu harcaması yapacak ve bunun karşılığında da piyasadan az bir vergi isteyebilecektir.
- Küçük ve denk devlet bütçesini savunmaktadırlar. Yukarıda da ifade edildiği gibi az kamu harcaması karşılığında az vergi denkliliği sağlayacaktır. Bu şekilde olduğunda devletin bütçesi

her dönem bu denklğini koruyabilecektir. Bütçenin açık veya fazla görünümü devletin piyasaya müdahale etmesi anlamı taşıyacağından bu iki duruma kesinlikle karşı çıkmaktadır.

- Devletin borçlanması karşıdır. Devletin borçlanması hem bütçe denklğini bozabilecek hem de bütçenin genişlemesine neden olabilecektir. Devletin piyasadaki borçlanması durumunda piyasanın etkin biçimde kullanılabileceği tasarruflar devlet tarafından etkinsiz biçimde kullanılabilir. Devletin borçlanması sadece uzun vadeli fiziki yatırımlar için izin verilmelidir. Bu tür yatırımların kendini finanse edebilme özellikleri bulunmaktadır.
- “Tarafsız Maliye” anlayışı hâkimdir. Tarafsız maliye; devletin uygulayacağı iktisadi ve mali politikalar ile piyasa aktörlerinin yatırım, üretim, harcama ve tasarruf kararlarının etkilenmemesi gerektiğini benimseyen bir anlayıştır. Kısacası devletin piyasaya dair politikalarının kişilerin ekonomiye ilişkin kararlarını etkilememesi ve değiştirmemesi gerektiği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Kapitalizmin kurucularından olan İngiliz filozof John Locke liberalizmin iktisadi yönüyle ilgili olarak özellikle para politikası hususunda fikirler öne sürmüştür. Yine David Hume, Paul Samuelson, David Ricardo, Jean Baptist Say, Richard Cantillon, John Stuart Mill, Thomas Hobbes, Jeremy Bentham, Thomas Malthus gibi düşünürler ve iktisatçılar liberal iktisadi düşüncüyü savunmuşlardır (Yanık, 2015, s. 37).

Liberal İktisadın Vergilendirme Açısından İncelenmesi

Yukarıda da belirtildiği üzere; liberal iktisadi düşünce devletin piyasaya müdahale etmesini benimsememiştir. Devletin harcamalar, vergiler ve borçlanma yoluyla bir şekilde iktisadi niteliğe sahip bir müdahalesi piyasanın aktörlerinin iktisadi kararlarını etkileyebilecek ve dolayısıyla piyasanın işleyişini

bozabilecektir. Devlete liberal iktisatçılar tarafından yüklenen asli görevlerin devlet tarafından gerçekleştiriliyor olmasına karşılık piyasadan az miktar ve oranlarda vergi alabilme/isteyebilme hakkı tanınabilmektedir.

Devletin piyasadan kısıtlı miktarda talep edebileceği vergilerin de belli ilke ve temeller üzerine kurulu olması yine devletin vergi politikalarının piyasanın işleyişini bozucu nitelikte olmaması beklenmektedir. Ekonomide faaliyetlerin genişleyebilmesi ve buna bağlı olarak adil bir gelir dağılımının sağlanabilmesi etkin bir vergi politikası ile doğrudan bağlantılıdır (Arslan, 2020, s. 96). Liberal iktisadın öncüsü olan ve bu akımın tüm dünyaya yayılmasında etkin rol oynayan Adam Smith, devletin vergi politikaları oluşturulurken dört vergilendirme ilkesine uygun hareket edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bunlar; adalet ilkesi, belirlilik ve kesinlik ilkesi, uygunluk ilkesi ve iktisadilik ve tasarruf ilkesidir.

Adalet İlkesi

Adam Smith'in vergilendirme ilkelerinin ilkinin ve en önemlisinin adalet ilkesi oluşturmaktadır. Buna göre piyasadan ve piyasanın aktörlerini oluşturan üretim faktörlerinden vergi isteneceği zaman getirilecek olan verginin söz konusu aktörler arasına adil bir biçimde dağıtılması gerektiğini ifade etmektedir. Vergi yükünün aktörler arasında adil dağılımı üretim faktörlerinin üretin fonksiyonlarına devam edebilmeleri açısından önem taşımaktadır. Adil olmayan bir vergi dağılımı piyasadaki üretim motivasyonunu kırabilir ve piyasanın işleyişini bozabilir. Adalet İlkesini “yatay adalet” ve “dikey adalet” şeklinde açmak ve tanımlamak mümkündür.

Yatay Adalet

Yatay adalet ilkesi; piyasada gelir durumları, statüleri ve çalışma koşulları aynı durumda bulunan kişilerden aynı miktar veya oranlarda vergi alınması gerektiğini belirtmektedir. Örneğin; bir fabrikada işçi olarak çalışan bir emek faktöründen istenen

vergi düzeyi ile yine aynı fabrikada veya başka bir fabrikada işçi olan ve aynı geliri elde eden bir kişiden de aynı vergi düzeyi talep edilmelidir.

Dikey Adalet

Dikey adalet ilkesi de yine adalet ilkesinin başka bir ifadeyle adil vergi dağılımı ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre; piyasada gelir durumları, statüleri ve çalışma koşulları farklı olan üretim faktörlerinden birbirinden farklı miktar veya oranlarda vergi alınması/istenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin; fabrikada işçi olarak çalışan ve gelir elde eden bir kişiden istenen vergi düzeyi ile aynı fabrikada, fabrikanın sahibi konumunda bulunan kişiden istenen verginin birbirinden farklı olması gerekir. İşçiden daha az fabrika sahibinden ise daha fazla vergi istenilerek adalet sağlanmış olabilir.

Ödeme Gücü Yaklaşımı

Yatay adalet ve dikey adalet kavramları “ödeme gücü ilkesi”nin birer sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Maliye tarihinde “vergilemede ödeme gücü ilkesi”ni ilk olarak ortaya atan iktisatçı Adam Smith olmuştur. Ödeme gücü ilkesine göre; kişiler gelirleri ile orantılı olarak vergi ödemelidirler. Diğer bir ifadeyle geliri az olan bir kişinin gelirine uygulanacak olan vergi oranı veya miktarı daha az olmalı, geliri çok olan bir kişinin gelirine uygulanacak olan vergi oranı veya miktarı daha fazla olmalıdır. Böylelikle geliri az olan daha az vergi öderken; geliri nispeten çok olan kişi daha fazla vergi ödeyecektir. Vergilemede adalet ilkesi de sağlanmış olacaktır. Kişilerin vergi ödeme güçlerine ise belli yol ve yöntemlerle ulaşılabilmektedir.

Ödeme Gücüne Ulaşmada Kullanılan Araçlar:

1. Artan Oranlı Vergiler: Artan oranlı vergiler kişilerin vergi ödeme güçlerine ulaşmada ve vergilendirmede adaleti sağlamada

kullanılan en etkili araç olarak kabul edilmektedir. Buna göre bu vergilerde, kişilerin vergi matrahlarını oluşturan gelirleri arttıkça daha yüksek oranlarda vergi ödeme mecburiyetleri ortaya çıkmaktadır. Artan oranlı vergi tarifeleri de “sınıf usulü” ve “dilim usulü” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Artan oranlılık daha çok dolaysız yani doğrudan üretim kaynağını hedef alan vergilerde kullanılmaktadır.

2. Vergi Muafiyet, İstisna ve İndirimleri: Vergi muafiyeti, istisnası ve indirimlerinin uygulanma amacı; gelir durumları veya geliri elde ediş biçimleri diğer kişi ve gruplara göre dezavantajlı olarak kabul edilen kişi ve gruplara birtakım vergisel avantajlar sağlamak olarak değerlendirilebilir. Vergi muafiyeti: Baz kişilerin veya grupların vergilendirme alanı dışında tutulması yani o kişi veya gruplardan o verginin alınmaması olarak tanımlanabilir. Vergi İstisnası ise; verginin konusunu oluşturan bazı şeylerden (mal, hizmet, gelir gibi) vergi alınmamasını ifade etmektedir. Vergi İndirimleri ise; Bazı özel durumlarından dolayı bazı kişi, sektör, bölgelerden daha az vergi istenmesi durumu olarak söylenebilir.

3. Ayırma İlkesi: Ayırma ilkesi de vergilendirmede adaletin sağlanabilmesi açısından oldukça önemlidir. Herhangi bir vergi politikası oluşturulurken bu ilkenin dikkate alınmış olması ilgili vergi yükünün adil dağıtılabilmesine imkân tanıyabilmektedir. Bu ilkeye göre; üretim faktörlerinden sermaye faktörü ile emek faktörü vergilendirme karşısında aynı koşullara tabi tutulmamalıdır. Çünkü her iki üretim faktörünün geliri elde ediş biçimleri ve elde ettikleri gelir düzeyleri birbirinden farklıdır. Sermaye faktörü daha kolay ve çabasız gelir elde edebilirken, emek faktörünün gelir elde edebilmesi için bedenen çalışması gerekmektedir. Bunun karşılığında elde edebileceği gelir belirli bir düzeyde kalabilmektedir. Dolayısıyla sermaye faktörü sahiplerinden daha fazla emek faktörü sahiplerinden ise daha az vergi alınacak şekilde vergisel düzenlemeler yapılmalıdır.

4. Asgari Geçim İndirimi: Asgari veya en az geçim indirimi. Kişilerin vergiye tabi gelirlerinden en azından temel ihtiyaçlarına karşılık gelebilecek kısım üzerinden vergi alınmaması düşüncesine dayandırılmaktadır. Söz konusu asgari geçim indirimi miktarı kişinin bekâr veya evli olması veya çocuk sayısına göre değişebilmektedir. Evli olan bir kişinin gelirin bekâr olanın gelirin göre daha fazla indirim uygulanabilirken; indirim miktarı evli ve çocuk sahibi olan kişilere daha fazla uygulanabilmektedir. Dolayısıyla asgari geçim indirimi ile bir ailenin aylık temel ihtiyaçları üzerinden vergi alınmamasının amaçlandığı söylenebilir.

Belirlilik ve Kesinlik İlkesi

Belirlilik ilkesine göre verginin ödeme zamanı, şekli, ödenecek miktar, kimler mükellefi vb. vergilendirme ile ilgili şekli ve madde ödevler, mükellefler için önceden açıkça belirlenmelidir. Vergi ile ilgili mevzuatın açık, sade, kolayca anlaşılır bir dille yazılmalı, mükelleflerin kafasında soru işareti oluşturmamalıdır. Kesinlik ilkesi ise; mükellefin tabi olacağı vergi uygulamalarının kişiden kişiye farklılık göstermeyecek şekilde herkes için kesinlik taşıması gerekliliğini ifade eder. Diğer bir ifadeyle mükellefler keyfi uygulamalarla karşılaşmamalıdır (Buyrukoğlu ve Buzkıran, 2016, s. 2082). Böylelikle vergi mükellefinin hak ve hukuku korunmuş olacaktır.

Uygunluk İlkesi

Uygunluk ilkesi, verginin mükelleflerden en uygun zamanda ve şekilde alınması gerektiğini ifade etmektedir. Vergi idaresi tarafından vergi mükelleflerine gereken kolaylıklar tanınmalı, mükellefin vergisini en uygun biçimde ödeyebilmesine imkân sağlanmalıdır.

İktisadilik ve Tasarruf İlkesi

Bu ilkeye göre, mükelleflerden alınan vergiler en az kayıpla hazineye girebilmelidir. Bu sonucun elde edilebilmesi için vergi tarh ve tahsil masraflarının olabildiğince az olması gereklidir. Vergilendirmeye ilişkin işlemlerin neden olduğu giderler sadece devlet açısından ortaya çıkmamakta aynı zamanda mükellefler açısından da bir maliyet unsuru oluşturmaktadır. Her iki tarafın vergilendirme işlemleri nedeniyle katlandıkları giderler toplam vergi giderlerini oluşturmaktadır. Bu ilke gereği her iki kesiminde vergilendirmeye ilişkin masraflarının azaltılması, asgariye indirilmesi gerekmektedir.

LIBERAL İKTİSADİ DÜŞÜNCENİN VERGİLENDİRMEYE KARŞI BAKIŞ AÇISINDAN TÜRKİYE'DE TEMEL VERGİLENDİRME ANLAYIŞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Liberal iktisadi anlayışın devletin piyasada var olup olması hususundaki temel görüşlerini yukarıdaki çerçeve oluşturmaktadır. Aynı zamanda Adam Smith 1776 yılında yayımlamış olduğu “milletlerin zenginliği” adlı kitabında devletin vergi politikalarını yukarıda verilen dört vergilendirme ilkesi çerçevesinde oluşturması gerekliliği ifade etmiştir. Devletin vergi politikalarında belirtilen dört ilkeye göre hareket etmesi durumunda piyasada ve piyasanın aktörleri arasında adil bir vergi dağılımını ortaya çıkacağı ve verginin piyasa açısından maliyetinin düşük olacağı iddia edilmiştir.

1929 yılında Dünya genelinde yaşanan “büyük iktisadi buhran” neticesinde liberal iktisadi teoriler dünya genelinde itibar kaybetmiş ve liberal iktisadi akımın savlarının ve uygulamalarının tek başına piyasa işleyişini sağlamada yeterli olmadığı görüşü hâkim görüş haline gelmiştir. Ekonomide ortaya çıkabilecek olası bir kriz durumunda liberal düşüncenin iktisadi iddialarının çöktüğü ve başka bir iktisadi modelin oluşturularak uygulanması düşüncesi kabul görmüştür.

1929 yılında patlak veren ve temelde piyasadaki mal ve hizmetlerin arzlarının aşırı olmasından kaynaklandığı düşünülen kriz, liberal iktisadın arz yönlü hareket ettiği ve piyasanın “talep” yönünü ihmal ettiği gerçeğinin yüzeye çıkmasını sağlamıştır. İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes yaptığı çalışmalarla bu iddianın bilimsel temellerini oluşturmaya çalışmıştır. Keynes küresel kriz durumundan çıkabilmek ve piyasanın toparlanmasını sağlayabilmek için devlete iktisadi ve mali anlamda piyasaya müdahalede bulunma fonksiyonu yüklemiştir. Keynes bir nevi “kriz reçetesi” olarak tanımlanabilen ilke ve kuramlarından 1936 yılında yayımladığı “istihdam, faiz ve paranın genel teorisi” adlı kitabında bahsetmiştir. Ve bu dönemden günümüze kadar “devletlerin piyasada az veya çok yer alması ve piyasaları düzenleyici ve denetleyici fonksiyonlarının olması” gerçeği bir anlayış olarak kabul edilmiştir. Modern anlamda Devletlerin ekonomiye ve sosyal hayata müdahale fonksiyonları ve mali araçlarını da bu amaç için kullanmaları bu dönemde ortaya çıkmıştır. Keynes’in krizden çıkılabilmesi için “kısa vadeli” etkileri olabilecek şekilde geliştirmiş olduğu iktisadi düşünceleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- Her talep kendi arzını oluşturur.
- Devlet ekonomiye müdahalede bulunmalıdır. Kriz ortamında piyasada finansman sıkıntısı olduğundan üretim için yatırımları devlet eliyle yapmak gerekir.
- Devlet bütçesi büyük olmalıdır ve açık vermelidir. Devlet bütçeden yapacağı harcamalarla yatırımları gerçekleştirecektir. Bu dönemde devlet harcamaları devlet gelirlerinden daha çok olmalıdır. Açık veren devlet bütçesi 7 ila 10 yıllık bir devrede kendiliğinden (piyasa toparlandığında) dengeye gelecektir.
- Borçlanma vergiler gibi olağan bir kamu gelir kaynağıdır. Devlet finansman ihtiyacını karşılayabilmek için borçlanmaya gidebilir.
- Ekonomi tam istihdam düzeyinde değildir. Özellikle kriz

ortamında eksik istihdam söz konusudur. Diğer bir ifadeyle piyasada kullanılmayan atıl durumunda bulunan üretim faktörleri mevcuttur.

Keynesyen iktisadi düşünce devlete özellikle kamu maliyesi araçlarını (vergiler, harcama, borçlanma ve bütçe) kullanarak piyasaya müdahalede bulunma fonksiyonu yüklemiştir. Türkiye’de 1923 yılında İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde ekonomiye dair liberal politikalar benimsenmiş iken; 1929 yılında küresel iktisadi buhranın yaşanmasıyla birlikte 1930 yılından itibaren daha önce alınmış olunan liberal iktisadi kararlar terk edilerek devletçi iktisat politikaları benimsenmiştir. Hatta her kriz dönemi devletin finansman ihtiyacını doğurduğundan ve vergileri arttırmayı veya yeni bir vergi salmayı meşru hale getirdiğinden, 1929 krizinin yaralarını sarabilmek için 1931 yılında geçici vergi niteliğine sahip olan “iktisadi buhran vergisi” uygulamaya alınmıştır.

Keynesyen iktisat politikaları 1970 yılına kadar dünya genelinde geçerliliğini korurken, 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkan kriz ile Dünya “stagflasyon” kavramı ile tanışmıştır. Piyasada enflasyon ve durgunluğun eş zamanlı olarak yaşanması durumunu tanımlayan bu problem karşısında çözüm üretebilmek için Keynesyen düşünce de yetersiz kaldığından farkı bir ekonomik model arayışına girilmiştir. 1980’li yıllarla birlikte liberalizmin devamı niteliğinde olan daha doğrusu temel özelliklerini taşıyan fakat devletin ekonomiye müdahale etmesini tümüyle reddetmeyen neoliberalizm düşüncesi geliştirilmiş ve dünya genelinde benimsenmiştir. Bu anlayış ile birlikte uluslararası serbest ticaret ve devletçi iktisat politikalarından özgürlükçü, özel teşebbüse ağırlık veren politikalar izlenmeye başlanılmıştır. Bu anlamda Türkiye’de de “özelleştirme” sürecine girilmiştir. Neoliberal iktisat anlayışına göre; devlet sadece piyasa aksadığı zaman söz konusu aksaklığı gidermek için piyasaya müdahalelerde bulunabilecektir. Fakat bu kalıcı bir müdahale olmayacak piyasadaki aksaklık durumu devlet eliyle ortadan kaldırıldıktan

sonra devlet geri çekilecektir. Devletin daha çok düzenleyici ve denetleyici olması beklenmektedir. Neoliberal iktisadi anlayış günümüzde de dünya genelinde kabul görmektedir.

Türkiye’de 1982 Anayasası’nın 73. Maddesinde Tanımlanan “Vergi Ödevi” nin Liberal İktisadi Bakış Açısından Değerlendirilmesi

Devletler toplumu oluşturan kişi ve kesimlere vergi, resim, harç vb. herhangi bir mali yükümlülük getirmek ve bunları tahsil etmek istiyorlarsa, kişilere külfet getirecek ve gelirlerini azaltacak olan bu kamusal kaynakların öncelikle ülkelerin anayasalarında bir yükümlülük olarak tanımlanmış olması gerekir. Aksi halde devletin toplumdaki kişi ve kesimlerden vergi vb. kaynak talebinde bulunması meşru olmayacaktır. Bu gerekçelerle Türkiye’de de diğer ülkelerde olduğu gibi vergi kaynağı anayasada bir yükümlülük olarak 73. maddede dört bent halinde düzenlenmiştir. İlgili madde “siyasi hak ve yükümlülükler” ana başlığı altında yer almaktadır. 1982 Anayasasının “Vergi Ödevi” başlıklı 73. Maddesi aşağıdaki gibidir (Tosuner ve Arıkan, 2018, s. 5):

- *“Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.”*
- *“Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.”*
- *“Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.”*
- *“Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.”*

Anayasa’nın 73. maddesinin ilk bendinde; *“Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür”* denilmek suretiyle vergi ödevinin toplumdaki

her bir kişiye yüklenildiği ve istisnasız herkesi kapsadığını ifade etmektedir. Vergilendirmenin herkesi kapsamasına “verginin genelliği ilkesi” denilmektedir. Vergi verme yükümlülüğü ve sorumluluğu toplumdaki tüm kişilere aittir. Buna aynı zamanda “soyut vergi mükellefiyeti” denilmektedir. Yine aynı bentte verginin alınmasında ilke edinilecek kıstastan bahsedilmektedir. Vergi ödevi herkesin “mali gücüne göre” alınmalıdır. Liberal iktisadın öncüsü olan Adam Smith’in “ödeme gücü” ilkesinden yola çıkılarak “mali güç” ilkesi benimsenmiştir. Ve “orantılılık” esas alınmıştır. Ödeme gücü doğrudan geliri ifade ederken; mali güç kavramı ödeme gücü kavramından daha geniştir. Toplumdaki kişilerin gelirlerinin yanı sıra bina, otomobil, miras, arsa, arazi, tüketim vb. servet ve harcama durumlarını da dikkate almaktadır. Verginin “mali güce göre” alınması ilkesine “verginin adalet ilkesi” denilmektedir.

73. maddenin ikinci bendinde; “*Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır*” denilmek suretiyle “sosyal devlet” olmanın sorumluluğuna vurgu yapılarak, toplumda adil ve dengeli bir vergi yükü dağılımını devletin amaç olarak edinmesi gerektiği ifade edilmiştir. Nihayetinde vergi yükünün adil ve dengeli dağılmaması kişilerin gelirini etkileyeceğinden toplumdaki gelir dağılımına da etkisi olacaktır. Bu bendin de yine Adam Smith’in vergileme ilkelerinden “adalet ilkesi”ni temel edinmiş olduğunu söylemek mümkündür.

73. maddesinin üçüncü bendinde ise; “*Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konular, değiştirilir veya kaldırılır*” denilerek, “vergilendirme yetkisinin” kanun koyucu olan meclise ait olduğu vurgulanmıştır. 1215 yılında İngiltere’de idarenin keyfi ve haksız mali uygulamalarına karşılık olarak yayımlanmış olan “Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı)”dan bu yana “vergilendirme yetkisi” halkın iradesini temsil eden meclislere aittir. Yürütme organı hiçbir kanuni düzenlemesi olmadan yeni bir vergi uygulamasına gidememektedir. Bu bent aynı zamanda idarelerin keyfi tasarruflarının önüne geçilmesini amaçlamaktadır. Vergi ile ilgili her husus kanuni düzenlemelerle

halkın anlayabileceği şekilde sade, açık ve anlaşılır olmalıdır. Diğer türlü keyfi uygulamalar söz konusu olabilecek ve kişiler mağduriyet yaşayabileceklerdir. Bu bendin temel çıkış noktalarından birini Adam Smith'in vergilendirme ilkelerinden "belirlilik ve kesinlik" oluşturmaktadır.

73. maddenin son bendi olan; "*Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir*" hükmü ile uygulamada kolaylık sağlamak ve bürokrasiden kaynaklı zaman kaybının oluşmaması amaçlanmıştır. Bu amaç ile Adam Smith'in vergilendirme ilkelerinden iktisadilik ve tasarruf ilkesi ilişkilidir. Meclis tarafından sayılan yetkilerin Cumhurbaşkanına devredilmesinin verginin hem idare hem de mükellefler açısından en az maliyetle tahsil edilmesi gerekliliğine hizmet ettiği söylenebilir. Aynı zamanda muafiyet, istisna, indirim ve oranlara ilişkin düzenleme yetkisinin kanuni çerçevede Cumhurbaşkanına verilebilmesine dair düzenleme Adam Smith'in vergilendirme ilkelerinden uygunluk ve iktisadilik ve tasarruf ilkeleri ile de bağdaşıktır. Sonuç itibari ile Cumhurbaşkanı tarafından belli kişi ve kesimlere kanuni sınırlar içerisinde tanınacak olan vergi avantajları uygunluk ilkesinde belirtilen "en uygun biçimde verginin tahsil edilmesi" anlayışı ile doğrudan ilgilidir. Mali gücü uygun olmayan kişilere vergi muafiyeti veya vergi indirimi tanınması buna bir örnek olarak verilebilir.

Sonuç

Liberal iktisadi düşünce; piyasa özgürlüğünü ve serbest girişimi temeline oturtmaktadır. Piyasanın etkin olarak işlediği varsayıldığından hiçbir nedenle ve şekilde devletin piyasaya müdahalede bulunmasını uygun görmemektedirler. Devlet sadece genel hizmetlerde bulunmalı başka bir ifadeyle savunma, güvenlik ve adalet fonksiyonlarını yerine getirmelidir. Devletin fonksiyonları az olduğu için piyasadan da bunun karşılığı kadar yani az vergi talebinde bulunabilir. Söz konusu talep edilebilecek az

düzeyde verginin de belirli ilke ve esasları taşıması istenmektedir. Adam Smith tarafından 1776 yılında yayımlanan “milletlerin zenginliği” kitabında belirtilen dört vergilendirme ilkesinden söz edilmiştir. Bunlardan en önemlisi ise adalet ilkesidir. Adil bir vergi dağılımının etkin işlediği iddia edilen piyasaya bozucu bir etkisi olmayacak veya telafi edilebilir düzeyde olacaktır. Bu anlayış 1929 yılına kadar süregelmiştir. 1929 yılında Büyük Buhran’ın yaşanmasıyla birlikte liberal iktisadi düşüncenin savunmuş olduğu iktisadi iddialar önemini ve değerini kaybetmiştir. Ortaya çıkan kriz nedeniyle yeni bir ekonomik model arayışı başlamış ve İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes’in geliştirmiş olduğu ekonomik model kabul görmüştür. Buna göre krizden çıkabilmek için devletçi politikaların izlenmesi şarttır. Devlet bütçeden harcamaları arttırarak piyasada talep oluşturacak ve zamanla piyasanın canlanması ve dengeye gelmesi söz konusu olabilecektir. Keynesyen iktisadi düşünce de 1970 yılına kadar küresel ölçekte kabul edilebilirliğini sürdürürken 1970 yılında Amerika’da yaşanan krizin sonucunda “stagflasyon” olgusunun ortaya çıkışı ile geçerliliğini yitirmiştir. Sonrasında 1980 yılı ile başlayan “neoliberalizm” dünya genelinde benimsenen bir akım olarak günümüze kadar gelmiştir.

Salt liberal politikaların zamanla yerini neoliberal politikalara bırakmıştır. Fakat Adam Smith’in ortaya koymuş olduğu vergilendirme ilkeleri modern devlet yapılarının büyük bir kısmında temel vergilendirme ilkeleri olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de de 1982 Anayasa’nın “vergi ödevi”ni düzenleyen 73. maddesinde Adam Smith’in vergilendirme ilkeleri büyük çoğunlukla benimsenmiş ve esas kabul edilmiştir. Özellikle de Adam Smith’in vergi adaletini sağlayabilmek için en büyük aktör olarak öne sürdüğü “ödeme gücü yaklaşımı”, ilgili maddenin ilk bendinde kendisini göstermiştir. Diğer bentlerde de açıklandığı üzere Adam Smith’in vergilendirme ilkelerinin izlerini bulmak mümkündür.

Sonuç olarak günümüzde her ne kadar salt liberal iktisadi politikalar geçerliliğini yitirmiş olsa da liberal iktisadi bakış açısının ürünü olan vergilendirme ilkeleri ülkelerin vergi

mevzuatları oluşturulurken dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla liberal iktisadi anlayışın modern vergi mevzuatlarına, sistemlerine ve uygulamalarına yön verici ve düzenleyici olduğu ve hala geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Ağdemir, Z. (2019). Fizyokrazi ve vergiler: Tarihsel toplumsal bir analiz. *Fiscaeconomia*, 3(2), 161-197.
- Akpınar, R. (2019). *Türkiye’de yerel yönetimlerin gelişimi ve yapısal analizi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Arslan, A. (2020). *Mali şeffaflığın sağlanmasında ideal vergileme nasıl olmalıdır? Klasik ve modern vergileme ilkeleri açısından bir değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydın, K. (2012). Kapitalizm neden “vazgeçilmez”dir?. *Sakarya İktisat Dergisi*, 1(1), 23-48.
- Buyrukoğlu, S. ve Buzkıran, D. (2016). Klasik ve modern vergileme ilkeleri çerçevesinde uzlaşma müessesesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(7), 2077-2091.
- Erdoğan, M. M. (2009). Neoliberal iktisatta sonun başlangıcı ve Keynezyen iktisadın reenkarnasyonu. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6-7), s. 1-40.
- Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 arası Türkiye’de uygulanan sosyo-ekonomik politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 47-63.
- Kirmanoglu, H. (2014). *Kamu ekonomisi analizi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Pehlivan, O. (2019). *Kamu maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tekin, F. ve Çelikkaya, A. (2018). *Vergi denetim*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Tosuner, M. ve Arıkan, Z. (2018). *Vergi hukuku*. İzmir: Ofset Yayıncılık.
- Türk, İ. (2008). *Kamu maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Vural, İ. Y. (2008). Atatürk dönemi maliye politikaları: Liberal iktisattan karma ekonomiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 77-114.
- Yanık, L. K. (2015). Liberalizm bir yazın değerlendirmesi. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 12(46), 35-55.
- Yasa, B. D. (2017). İktisat düşüncesinde devlet müdahaleciliği kuramının evrimi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 281-298.